

CİNSİYET ROLLERİ ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Aylin Ok Nazlı*

Giriş:

Geçmişten günümüze değin tüm toplumlarda en belirgin olarak gözlenen 'benzerlik', üyeleri arasında kadın/erkek olarak adlandırılan bir dikotomiye sahip olmalarıdır. Toplumda kadın ile erkeği farklı konumlara yerleştiren ve onları farklı kılan bu dikotominin temelini ne olduğu ise yıllardır bu alanda çalışanların temel sorununu oluşturmaktadır. Kadın ile erkek arasında gözlenen fiziksel, psikolojik ve davranışsal farklılıklar, toplumsal yaşamda üstlendikleri farklı roller ve haklar ise, bu bilimsel çalışmalarda araştırma konusu olmaktadır.

Bu makalede sözkonusu cinsiyetlere ilişkin farklılıklar ile toplumsal rollerin paylaşımının hangi düşünce akımları ile açıklandığı üzerinde durulup, buradan ne gibi sonuçlara varılabileceği tartışılacaktır.

Kadın ile erkek, insan türünün cinsiyetlerini oluştururlar dendiğinde, her iki cinsi birbirinden ayırma biyolojik özellikler temelinde olmakta ve 'cinsiyet' (sex) kavramı, bu özellikler tarafından belirlenmiş durumu kastetmektedir¹. Kadın ve erkeğin biyolojik farklılıklarına ek olarak, sosyal farklılıklarını gündeme getiren ve toplumda farklı roller, haklar ile görevler aldıklarına işaret eden bir diğer kavram ise 'sosyal cinsiyet' (gender)² kavramıdır ve konumuz açısından temel kavram olmaktadır. Akademik literatürde birbirine karşıtmiş gibi görünen bu iki kavramı, kendi iddialarının merkezine koyan ve cinsiyet rollerinin belirlenmesine ilişkin tartışmayı bu düzleme getiren iki perspektiften bahsetmek, konuya açıklık getirmede yararlı olacaktır.

Cinsiyet Rollerini: Biyolojik mi? Sosyal mi?

Cinsiyet rollerinin belirlenmesine ilişkin bu düşünce akımlarından ilki, biyolojik temeli ön plana çıkararak akımdır. Kadın ve erkek rollerinin biçimlenişinin biyolojik temelli olduğunu savunan bu görüş, "kadın ile erkeğin rollerinin kültür tarafından modifiye edilseler de, doğal yeteneklerin insan davranışı üzerinde temel bir etkisi olduğunu kabul etmektedir³." Bu iddia içinde kadının çocuk doğurma, yetiştirme, bakma gibi kapasiteleri varken, erkeğin de dışarıda kazanç getirebilme, yaşamla mücadele edebilme gibi bir kapasitesi olduğu ileri sürülmektedir. Bu anlamda "erkek ile kadınların farklı

* Araştırma Görevlisi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

¹ Epstein, Cynthia Fuchs, *Deceptive Distinctions*, Sage Russel Found., Usa, 1988, s.5.

² Epstein, a.g.e., s. 6

³ Elliot, Faith Robertson, *The Family, Change Or Continuity*, The Mac Millan Education Ltd. Hong Kong, 1991, s. 25

üretimsel rollerinin niçin cinsiyete dayalı bir işbölümüne yolaçtığına ilişkin ana prensiplerin, bio-evrimsel iddia içinde türlerin yaşamasına ve hormonal işlevsellikteki cinsiyet farklılıklarına uygun olduğuna inanılmaktadır⁴.

19.YY sonlarında, Spencer, Bogehot gibi sosyal Darwinci teorisyenler ile günümüzde sosyo-biyoloji olarak bilinen okulun çeşitli şekillerdeki formülasyonlarıyla ilerleme gösteren bu düşünce akımına göre, kadın ile erkek arasında hormonal fonksiyonlardaki farklılıklar kadınların annelik, erkeklerin de dominant pozisyonları işgal etmelerinde işlevsel olmaktadır. Burada iki nokta önem kazanmaktadır: "ilki hamilelik, doğum, emzirme ile bağlantılı olan kadınlık hormonlarının, yeni doğan çocukta dişilerin bakım sorumluluğunu harekete geçirdiği ve annelik için psikolojik bir temel oluşturduğunun vurgulanmasıdır. İkincisi ise üreme organlarının gelişimini etkileyen cinsiyet hormonlarının, erkek ile kadın arasında davranışsal farklılıklar oluşturmasıyla, doğum öncesi gelişmede, beyni de etkilediğinin iddia edilmesidir⁵". Örneğin erkeklik hormonu testosteronun agresiflik ile bağlantılı olduğu ve (çocuğa) bakım davranışını yasakladığı öne sürülmüştür.

Bu görüşe katılmayan yazarlar ise, bio-evrimsel ve hormonaliteye ilişkin bu iddiaların, söylenildiği gibi cinsiyet rollerinin biyolojik temelini tam olarak açıklayamadığını sadece kadın ile erkeğin, belirli doğal yeteneklere sahip olduklarını gösterdiğini belirtmektedirler.

Biyolojik temelli görüşe tam ters bir görüş ise, kadın ve erkek rollerinin değişebilir olduğu ve bu değişkenliğin onların sosyal oluşumuna işaret ettiğini öne süren akımdır. Buna göre, kadın ve erkekler, kendi kültürleri doğrultusunda sosyalize olmakta ve onlara uygun görülen toplumsal rolleri (oynamayı) öğrenmektedirler. Bu perspektifte "kadınlık ve erkeklik (femininity, masculinity) evrensel olmayıp, tam tersine öznel kültürel bir düzenleme içinde oluşturulmaktadır⁶". Buna ilişkin bir örnek M.Mead'in (1935) kadın ve erkek rollerindeki değişkenlik üzerinde odaklaşan, Yeni Gine Adaları'ndaki kabileler üzerinde yaptığı çalışmalarıdır. Mead'e göre sosyal roller, cinsiyet yoluyla farklılaşmayabilmekte ve Modern Batı toplumlarında bulunan stereotiplerin tam tersi olabilmektedir. Tchambuli yerlilerinde kadınlar avcılık yaparken, erkekler daha çok çocuk bakımıyla uğraşmaktadırlar. Anne Oakley (1976) ise, kadın ve erkek rollerinin bazı toplumlarda minimum düzeyde farklılaştığını araştırmalarıyla kanıtlamaya çalışmış ve Congo Yağmur Ormanlarında avcı ve toplayıcı bir toplum olan Nibuti Pygmelerinde her iki cinsin hem çocuk bakımı hem de avcılık yaptıklarını bulgulamıştır⁷.

Bu örneklerde de görüldüğü üzere kadın ve erkek rollerinin kültürel olarak tayin edildiği iddiası, kadın ile erkeklerin doğumdan başlayarak ilerleyen bir şekilde, kültürlerince tayin edilip belirlenmiş olan davranış ve rollere uyum sağladıkları üzerine temellenmiştir. Cinsiyet rollerinin sosyal inşasına dayalı olan bu düşünce akımı,

⁴ Elliot, a.g.e., s. 27.

⁵ Elliot, a.g.e., s. 28.

⁶ Elliot, a.g.e., s. 29.

⁷ Elliot, a.g.e., s. 30.

Cinsiyet Rollerine Üzerine Bir Tartışma

onlara uygun görülen davranışların özümsemesi ve içselleştirilmesiyle feminin ya da maskulin bir kişilik geliştirdiklerini kabul etmekte ve aynen bio-evrimsel görüşte görüşte olduğu gibi bazı eleştiriler almaktadır.

Söz konusu eleştiriler temelde cinsiyet rollerine ilişkin davranışlar setinin basit bir şekilde öğrenilemeyeceği üzerinedir. Chodorow kadınlarda anneliğin basit bir davranışlar seti olmadığını, sevecenlik, belirli bir duygusal yoğunluk vb, gerektiren psikolojik bir temeli olduğunu vurgulayıp, bunun bir çocuğa bebek verip ileride anne olacağını söylemek kadar da kolay olmadığını belirtmektedir. Ona göre bir kadın annelik duygusuna sahip değilse, asla tam bir anne olamaz. Yine bu temelde yapılan başka bir eleştiri de, çocukların sosyalizasyon süreci içinde pasif alıcılar olmadıkları, kendilerinin de eylemlerinde insiyatif sahibi olup, kendi arzuları sonucu yönelimlerini seçtikleridir⁸.

Her iki düşünce akımına getirilen eleştiriler temelinde hem biyolojik hem de sosyal olanın, cinsiyet rollerinin biçimlenişinde etkileşim içinde olduğu söylenilebilir. Goode'ye göre, "iki cinsiyet arasındaki biyolojik farklılıklar, az sayıda aktivitelere erkekler lehine bazı avantajlar sağlasa da, iki cinsiyet arasındaki yetenek ve kapasitelerdeki bu farkların, cinsiyetlerin çeşitli görevleri nasıl yerine getireceğini belirleme payı çok düşüktür⁹". Bu belirlemede esas pay, biyolojik kökenli farklılıkları, içinde bulunduğu kültür temelinde yödüran sosyal süreçlere ait olmaktadır. Bu süreçlerin etkilerini ise makro ve mikro düzeylerde özetleyebiliriz;

Makro düzeydeki sosyal süreçler: Bilindiği gibi hemen tüm toplumlarda cinsiyete dayalı bir işbölümünün olduğu bulgulanmış ve az ya da çok farklılıkların olduğu gösterilmişse de, bu olgu üzerinde makro boyutta sosyal etkilerin gerçekten önemle vurgulanması gündeme getirilmiştir. Kadınların çocuk doğurma yeteneği ve sonrasında gelen çocuk bakımı ve yetiştirilmesini kapsayan anneliği ile fiziki açıdan erkeklerle göse daha güçsüz oluşu, toplumların üretim ilişkileri içinde kadınlar aleyhine bazı sosyal sonuçlara neden olmuştur. "Toplumların gelişme düzeyleri temelinde bakıldığında, endüstrileşme öncesi toplumlarda, kadınların yukarıda sayılan nedenlerle üretime katkılarının çok az olduğu yerlerde, statülerinin değişmez şekilde düşük olduğu gözlenmiştir¹⁰". Kadının üretici rolüne direkt etkisi olan kargının ve sabanın bulunuşu, onun doğadan bahçeye, endüstrileşmeyle birlikte ev ile işyerinin birbirinden ayrılması da bahçeden eve doğru çekilmesine neden olmuştur¹¹. Böylece kadının evin dışındaki üretime katılımı yok denecek bir düzeyde inerken, ev içinde daha az ekonomik olan aktivitelereki payı artmaya başlamış, bu ise kadın ve erkek arasında artan bir rol farklılaşmasını görünür kılmıştır. "Sosyal örgütlenmenin giderek karmaşıklaşması sonucu da ailenin toplum içindeki işlevlerinin azalmasıyla birlikte, kadının doğurganlık,

⁸ Elliot, a.g.e., s. 31.

⁹ Goode, William J.; The Family, Prentice Hall Inc., Usa, 1982, s. 73.

¹⁰ Marini, Margereth Mooney, Sociology Of Gender, The Future Of Sociology, Edit: E. F. Bogatta, Sage Pub., Usa, 1988, s. 377.

¹¹ Çelebi, Nilgün; Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları, Sebat Ofset, Konya, 1990, s.8.

çocuk bakımı ve eve ilişkin rollerinde bir 'belirginleşme' ortaya çıkmıştır¹²". Bu belirginleşme, cinsiyetlerin sosyal bir değerlendirmeye tabi tutulması boyutunda, kadının toplum içindeki rollerinin daha az önemli görülmesi, toplumdaki statüsünün de ikincil olana düşmesini getirmiştir. Elbette bu, toplumdaki mikro düzeydeki sosyal süreçlerle de bağlantılı olarak açıklanması gereken bir görünüm arz etmektedir.

Mikro düzeydeki sosyal süreçler; bireylerin kendi cinsiyetlerine ilişkin tutum ve davranışları benimsemelerini kapsamaktadır. Bu durum, "zaman içinde, belirli bir noktadaki toplumda oluşmuş olan cinsiyet farklılaşmasının benimsetilme ve sürdürülme amacına bağlı olarak işlerlik kazanmaktadır¹³". Yani toplum, "kadın ile erkeği, onlara farklı eğitim ve iş vererek, aynı meslekleri aynı yollarla yapabildiklerini reddederek ya da aynı hedefleri belirlediklerinde başarılı olamadıklarını kabulederek, birbirinden farklı kılmaktadır¹⁴". Cinsiyetleri bu şekilde farklı kılmamanın temelinde de, kadın ile erkek arasında varolan cinsiyet farklılıklarının sosyal düzlemde yorumlanması ve değerlendirilmesi yatmaktadır. Nitekim toplumların kadınlara uygun gördüğü ve hala birincil olarak değerlendirdiği annelik, eşlik ve ev kadınlığı gibi aileye ilişkin rollerin, kadına atfedilmesindeki belirleyici unsurun, onun biyolojik özelliklerinin sosyal olarak değerlendirilmesi ve kadına toplumun kültürel içeriği için de bu rollerin uygun görülmesi olduğunu söyleyebiliriz. Oysa "kadının biyolojik nitelikleri, onun toplum içinde bu denli sınırlı rollerle var olmasını gerektirmeyecek kadar az önem taşımaktadır¹⁵".

Sonuç:

Buraya kadar gelmiş olduğumuz nokta, cinsiyet rollerinin toplum içinde kadın ve erkek olarak paylaşımının temelini, kadın ve erkek biyolojik özelliklerinin gözardı edilmeden, toplumun "insanoğlunun biyolojik özelliklerine sosyal bir anlam ve şekil verdiği"dir¹⁶. Bu anlamı içinde sosyal olanın, doğal olanı yeniden belirlediği ve bunu toplumsal düzlemde, belirli kurallar ve ölçütler temelinde yerleştirip sürdürdüğünü söylemek olanaklıdır. Elbette bu değerlendirme ve şekil verme, toplumların makro boyuttaki sosyal süreçleri ile bağlantılı olmakta ve kendi sosyal düzenlerini koruma ve devam ettirme amacına uygun olarak işlerlik kazanmaktadır. Bu çerçevede, "biyolojik cinsiyet farklılıkları, cinsiyetler arasında sosyal farklılıklar olduğunu teminat altına almış olmakta fakat aynı zamanda biyolojik kökenli farklılıkların içeriğinin sosyal olarak belirlendiğinin"¹⁷ göstergesi oluşturmaktadır.

¹² Marini, a.g.e., s. 378.

¹³ Marini, a.g.e., s. 379.

¹⁴ Epstein, a.g.e., s. 12

¹⁵ Çelebi, a.g.e., s. 6.

¹⁶ Goode, a.g.e., s. 23

¹⁷ Elliot, a.g.e., s. 32

ABSTRACT

Our main aim in this article is to explain sex roles and their formation in the society. Firstly, we have to make a important distinction between sex and gender. While sex refers to physical differences of the body, gender concerns about the psychological, social and cultural differences between males and females. Within the framework of these concepts, biological and social factors determining sex behaviours and sex roles are given. We have specifically concentrated on social and cultural factors which define sex roles, especially women's roles in the society from the sociological point of view. Additionally, micro into consideration to show the interaction between micro and macro and their synthesis in this interaction process are important points of this study.